

Анастасія Феленюк
студентка 4 курсу спеціальності «Соціальна робота»
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль
Науковий керівник: Ольга Главацька

ВПЛИВ БАТЬКІВСЬКОЇ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ПІДЛІТКІВ

У статті висвітлено актуальність проблеми формування ціннісних орієнтацій підлітків у батьківській сім'ї. Обґрунтовано сутність поняття «ціннісні орієнтації». З'ясовано особливості формування ціннісних орієнтацій підлітків у сім'ї. Визначено роль подружніх відносин у формуванні ціннісних орієнтацій підлітків. Вказані фактори сімейного виховання у формуванні ціннісних орієнтацій підлітків.

Ключові слова: *цінність, ціннісні орієнтації, сім'я, формування.*

Молодь є енергійною, рушійною силою, що займає важливе місце у розвитку суспільства. Вивчення її світогляду, з огляду на визначальну роль для майбутнього розвитку суспільства, є нагальною проблемою. Поведінка молодого покоління детермінується, передовсім, ціннісною ієрархією: усвідомлені дії людини й сприйняття оточуючого обумовлені суб'єктивованими цінностями. Теперішнє виховне середовище, у якому формується молодь як громадянин і особистість, не дає чітких орієнтирів на формування загальнолюдських цінностей і ціннісних орієнтацій.

Проблема сформованості ціннісних орієнтацій підлітків, особливостями якої є криза моралі, духовності та культури актуальна на часі. Ситуація вимагає переосмислення процесу формування ціннісних орієнтацій і використання у цьому контексті потенційних можливостей природнього вихователя – батьківської сім'ї. Саме сім'я найефективніше впливає на формування і розвиток особистості дитини. Від батьків дитина засвоює певні загальнолюдські моральні норми поведінки, під впливом оточуючих формуються її характер, звички. Тому велична батьківська школа любові, порядності, чесності, щирості й багатьох інших якостей – найперший і найважливіший соціальний університет становлення особистості

дитини. Адже протягом усього життєвого шляху дитини сім'я є найближчим і найріднішим мікросоціальним оточенням, виступає провідним фактором формування цінностей та ціннісних орієнтацій.

Сім'я як своєрідний виховний інститут є об'єктом вивчення вченими різних наук, зокрема: соціологи – Т. Афанасьєва, С. Голод, І. Зязюн, О. Харчев; демографи – А. Антонов, В. Белова, Л. Дарський; економісти – Л. Кузнецова, Г. Могилевська, Л. Орлов; юристи – Є. Ворожейкін, В. Сисенко; педагоги – В. Барський, В. Кравець, М. Стельмахович та ін.

Питання формування ціннісних орієнтацій підлітків в сім'ї відображені у роботах П. Блонського, А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін.

Мета статті полягає у розкритті сутності поняття «ціннісні орієнтації» та висвітленні особливостей впливу батьківській сім'ї на формування ціннісних орієнтацій підлітків.

Процес засвоєння цінностей, формування ціннісної ієрархії тривалий у часі. Він розпочинається з моменту народження дитини й триває протягом усього її життя. Система цінностей виступає теоретичною основою діяльності як суспільства, так і особистості, а ставлення особистості до важливих цілей життєдіяльності визначають її ціннісні орієнтації. Цінності виступають фундаментом, мотиваційною основою поведінки будь-якої особистості. Науковці зазначають, що ціннісні орієнтації, виникаючи в результаті соціальної практики, беруть участь у формуванні типу особистості, її поведінки, ментальних навичок, спрямовують на засвоєння певних цінностей для задоволення своїх потреб, тим самим пронизують собою всю культуру, а в ієрархічній системі цінностей займають вищий рівень [4].

У науковій літературі ціннісні орієнтації трактуються як складні утворення, що включають різні рівні та форми взаємодії громадського й індивідуального в особистості, специфічною формою усвідомлення особистістю оточуючого світу, суттєвості свого власного «Я», свого минулого і майбутнього. Ціннісні орієнтації розглядаються як результат виховання і соціалізації підростаючого покоління. Основною функцією ціннісних орієнтацій є регулювання поведінки як усвідомленої дії в певних соціальних умовах [1; 7].

Сім'я як провідний соціальний інститут має певні особливості, що істотно впливають на формування ціннісних орієнтацій дитини – це

наявність усіх форм життєдіяльності людини, що реалізуються через функції сім'ї; включеність дитини в сім'ю з дня її народження, формування перших уявлень про те, що добре і що погано, що таке добро і зло; безперервність і тривалість контакту людей різної статі, віку, з різним обсягом життєвого досвіду; позитивний емоційний характер зв'язків між членами сім'ї [3].

Оцінюючи реальний вплив сімейного виховання у формуванні ціннісних орієнтацій підлітків, потрібно враховувати багато факторів, а саме: вік та стать дитини; наявність інших агентів соціалізації як у сім'ї (старші діти); специфічні особливості передавання культурних цінностей від покоління до покоління; амбівалентність батьківських почуттів і їхні соціально-психологічні наслідки; недосліджені компенсаторні механізми самої соціалізації, що зрівноважують або ж зводять нанівець багато виховних зусиль [2].

В сім'ї формуються фундаментальні ціннісні орієнтації підлітків в сферах соціальних і міжгендерних відносин, а також ті, які визначають життєві прагнення і плани, а також способи їх досягнення.

Особливо слід наголосити на ролі подружніх відносин у формуванні сімейних цінностей, культури відносин статей. Подружніх відносини між батьками виступають важливою детермінантою, від якої залежить успіх або неуспіх сімейного виховання. Вітчизняний педагог-учений В. Сухомлинським наголошував на виховній значущості відносин між подружжям: «У хорошій родині, де мати й батько живуть у згоді, де володарює чуйне ставлення до слова, до думок, почуттів, до погляду, ледве помітному відтінку настрою, у відносинах добра й згоди, взаємної допомоги й підтримки, духовної єдності й щедрості, довіри й взаємної поваги батьків, перед дитиною розкривається все те, на чому стверджується його віра у людську красу, його душевний спокій, рівновагу, його непримиренність до всього аморального, антисуспільного. Якщо віра ця зруйнована, до дитячої душі ввірветься трагедія, горе. Немає нічого небезпечнішого для сім'ї, ніж дитина, страждаюча, нещасна – на уламках своєї віри» [5, с. 85].

Важливе значення у формуванні ціннісних орієнтацій підлітків в сім'ї відіграє наявність доброзичливих відносин їх з батьками. Авторитет батьків забезпечує ефективність реалізації виховного потенціалу сім'ї, успішність всіх виховних впливів [6].

Таким чином, сім'я є первинним соціальним інститутом, який формує фундамент цінностей особистості підлітка, які допомагають йому у подальшій життєдіяльності. Особливості взаємодії батьків і підлітків багато в чому забезпечують їх успіхи на подальших етапах соціалізації, сприяють формуванню цінностей та ціннісних орієнтацій.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз усіх аспектів проблеми. Її надзвичайна актуальність вимагає подальшого поглиблення змісту, вдосконалення шляхів педагогізації батьків, розширення можливостей практичної допомоги батькам в отриманні кваліфікованої допомоги з проблем виховання та спілкування з дитиною.

Список використаних джерел

1. Бондарець Б. Б. Соціокультурні фактори формування ціннісних орієнтацій молоді. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]*. Сер. : Соціологія. 2013. Т. 211, Вип. 199. С. 92–96.
2. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Наука і освіта. Науково-практичний журнал південного наукового центру АПН України*. Одеса. 2008. № 4–5. С. 28–33.
3. Кравець В. П. Психологія сімейного життя: навч. посібник: у 2-х ч. Тернопіль: КЖВ «Тернопіль», 1995. 696 с.
4. Пірен М., Цілюрик О. Ціннісні орієнтації молоді в українському суспільстві на сучасному етапі. *Освіта регіону*. 2011. № 4. С. 213.
5. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. К. : Рідна школа, 1978. 264 с.
6. Трубавіна І. М., Бугаєць Н. А. Методи вивчення сім'ї. К. : УДЦССМ, 2001. 76 с.
7. Шапошникова І. Формування ціннісних орієнтацій сучасної української молоді. *Соціальні виміри суспільства*. 2013. № 5. С. 716–725. URI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svs_2013_5_55.pdf (дата звернення: 27.04.2021).